

Grangärde församlings minnesbok

Ett sammandrag av en artikel i Gränge nr 12 av Elon Olausson

Prosten Anders Magnevill fick i början av detta århundrade en god idé: Han beslöt att sätta samman en Grangärde församlings minnesbok. Uppslaget hade han fått av en gammal i pergament inbunden minnesbok med samma namn som han hittat bland de övriga handlingarna i kyrkans arkiv. Men denna gamla minnesbok hade tydligen ett ganska magert innehåll, ”endast några tingsprotokoll, visitationsprotokoll och inventarieförteckningar jämte anteckningar utan inbördes ordning” för att citera Magnevill.

Magnevills avsikt med sin bok var att åstadkomma någon sorts ersättning för den Grangärdes historia som enligt hans mening borde ha skrivits för länge sedan. Tydligen ansåg han sig själv inte mäktig att skriva socknens historia utan valde att fullfölja den idé som låg bakom den gamla minnesboken. Han plockade samman urkunder och utdrag ur protokoll samt anteckningar ur de kyrkliga folkbokföringsböckerna och sammanställde dem i kronologisk ordning, dock med vissa hopp fram och åter. De mest skilda ting kom således att stå på samma sida och detta kan naturligtvis verka förvirrande på den som läser boken som en historiebok. Men som sådan får den inte ses utan mest som en urkundssammanställning.

Boken kom ut år 1907 och år 1925 var det dags för en andra upplaga. Sedan boken varit slutsåld även i denna upplaga i många år beslöt Grangärde kyrkofullmäktige att låta göra en nyutgåva på 1500 exemplar, utförd som ett faksimiltryck i offset från upplaga 2, ej från originalutgåvan som et står. Nyutgåvan kom från tryckeriet 1968. Boken innehåller en första del på 238 sidor och en andra del på 206 sidor.

Första delen

Delen inleds med ett kort förord och en analys av ordet Grangärde, som författaren slår fast är en ”uppsnyggning” av det ursprungliga Gränge och att ordet har ett samband med gran. Därpå följer en redogörelse för socknens ursprungliga gränser varvid han anger att Stora Tuna, Grangärde och Säter ursprungligen var en enda socken. Grangärde blev avskild 1555.

Därpå övergår Magnevill att i korthet beskriva socknens äldsta historia och hur den blev bebyggd. Först Grytänge sedan ovensjödelen samt sedan nedansjödelen, alltså Ludvika. Han uppehåller sig rätt mycket kring den första helgedomen i Grytänge. Helt plötsligt finns en beskrivning från år 1858 om Grangärde socken utan angivande av författare, som innehåller flera sakfel. T ex ska malmen ha fraktats över Siljan via Dalälven. Sedan har Magnevill tagit med en del av vad Hülphers skrev om socknen.

Följande 208 sidor ägnas åt ”urkunder”. Här finns kungliga förordningar, landshövdingebrev, protokoll från biskops- och prostvisitationer, notiser ur dödböcker och andra församlingsböcker, citat ur häradstingets protokoll och Magnevills egna sammanfattningar. Landshövdingarna brev handlar oftast om praktiska ting, ex boskapskatt, olaga ölsäljeri osv. Visitationsprotokollen är många. Här inventerades kyrkans ägodelar och byggnader, förhör hölls med både präst och församling. Även moralen inventerades. Den som försummat att gå i kyrkan kunde hämtas och bli förd inför biskopen. 1669 rapporterades att från Grangärde kyrka stulits en bågare och två kosor samt från Ludvika kapell en förgylld silverkalk och ett stort tennstop.

Indelningsverket med soldathållning berörs också. Här finns uppgifter från bergskollegiet om hyttor och hamrar och gruvor.

Magnevill har sedan tagit med spridda anteckningar ur de tidiga församlingböckerna. I en notis från 1669 ”afsades” att Johan Masson hammarsmed aldrig mer skulle finnas hos Brita Siemesdotter vid Lijkt. En notis från 1674 innehåller vilka som fått ”Slita spö” och ”lop gatulop”.

1707 utsågs ”sädesräknare”, den tiden taxeringsmän, vilka skulle kontrollera hur mycket säd de olika bönderna producerade. Lika impopulär var sysslan som ordningsman, vilken skulle ha ett öga på grannarnas vandel och anmäla missförhållanden till prästen. År 1760 översteg befolkningen 5000 individer. På detta slupmässiga sätt fortsätter notiserna i hela den första delen. Mycket läsvärt finns här. Delen avslutas med ett register över folieböckerna 1700-1835.

Andra delen.

Inledningen skildrar hur kyrkan formats till den vackra helgedom den nu är från ett kapell i början på 1400-talet byggt av ”småsten”. Efter en uppräkningslista av gravarna som funnits under kyrkans golv följer en beskrivning av kyrkan inre, och lite om Olof den heliges historia. Här finns donationsbrevet för behövlig mark i Skattlösberg där Vännebo kyrka skulle ha uppförts.

Delen domineras av detaljerad uppräkningslista av alla präster, med levnadshistoria, som tjänstgjort i Grangärde och kapellförsamlingarna i Ludvika och Grängesberg. Uppräkningen följs av en berättelse om ”kolportörerna” då främst bibelspridaren Johannes Andersson. Här finns också många protokollsutdrag från Grangärde missionsförening.

Efter några inlägg om skolväsendet avslutas delen med en skildring av socknens invånare. Det är främst prostens Boethius reflektioner över grangärdefolket från 1770-talet som beskrivs. Till sist följer ett avsnitt om invånarna i Grangärde finnmark.

Boken innehåller verkligen mycket läsvärt om både stort och smått!